

" D E T R E I N "

(HERINNERINGEN AAN EEN OORLOG)

KORT TONEELSTUK VOOR

2 DAMES EN 2 HEREN

DOOR

CARL SLOTBOOM

VOOR

TINEKE BEUKERS

CORINA DE JONG

OTTO DUSSEL

JOHAN BERGER

**IK DRAAG DEZE EENAKTER OP AAN
KLAARTJE EVALINA IZAAK KOPERBERG – GAZAN
(TANTE KLAAR)
AAN WIE IK ZULKE WARME HERINNERINGEN HEB**

KORTE INHOUD

In een stilstaande trein zitten in het heden een oudere heer en zijn echtgenote. Door het stilstaan van de trein gaan zijn gedachten naar het jaar 1943, toen hij, eveneens met zijn vrouw, in een stilstaande trein zat.

ROLVERDELING

DAVID KOPERBERG als oudere heer, heden

CLARA KOPERBERG als oudere dame, heden

DAVID KOPERBERG als jonge man, anno 1943

CLARA KOPERBERG als jonge vrouw, anno 1943

KLEDING

Dame en heer zijn netjes gekleed volgens de hedendaagse. Heer in (driedelig) pak.

Clara en David zijn gekleed volgens de mode van 1943. Clara een rok en een bloes. David een bloes met stropdas en een plus-four broek. Beiden dragen een Davidster.

DECOR

Het toneel stelt twee treincoupés voor. Links het interieur van een moderne eerste klas coupé, rechts een goederenwagon. Tegen de achterwand van de goederenwagon één of twee schuifdeuren, met bovenin kleine, getraliede vensters. Op de grond ligt stro.

MUZIEK

Benodigde muziek

Thema uit de film 'MOSES' muziek Ennio Morricone.

'Es wird im Leben dir mehr genommen als gegeben', gezongen door Joseph Schmidt.

VERSCHEENEN BIJ:

Toneeluitgeverij Grosfeld B.V.,

Postbus 1,

5258 ZG Berlicum (NB).

Nederland.

Tel. : 0031 - (0)73 - 5031251

Fax : 0031 - (0)73 - 5038295

www.toneeluitgeverijgrosfeld.nl

info@toneeluitgeverijgrosfeld.nl

Samuel French Ltd.,

52 Fitzroy Street Fitzrovia,

London W 1 P 6 JR.

Engeland.

Tel. : 0171 - 3879373

www.samuelfrench-london.co.uk

theatre@samuelfrench-london.co.uk

Plausus Theaterverlag,

Kasernenstrasse 56,

53111 Bonn.

Duitsland.

Tel. : 0049 - 228-3694814

www.plausus.de

info@plausus.de

Stichting Uitgeverij Fries Toneel - STUFT,

Postbus 53,

8900 AB Leeuwarden.

Nederland.

Tel. : 0031 - (0)58 - 2343080

(Muziek 'THEME FROM MOSES' (Ennio Morricone). Tijdens muziek de volgende tekst)

STEM

Er zijn mensen die in het leven zo diep hebben moeten buigen, dat ze nooit meer in staat zullen zijn ooit nog helemaal overeind te komen. Dat gebeurde destijds, lang geleden. Voor hun gevoel was het echter gisteren, want wat zijn al die jaren, gezien in het licht van de eeuwigheid?

Denken we nog weleens terug... wérkelijk terugdenken? Natuurlijk, op de avond van de vierde mei... 2 minuten. De volgende dag herdenken we het feit dat er een einde kwam aan vijf jaar onderdrukking, maar zelfs dán zijn velen niet in staat een gevoel van vreugde te hebben. Voor hen zal het altijd de 4de mei blijven. Hebben we geleerd? Zijn we tot inzicht gekomen? Ríjden er geen treinen meer en is het geluid van de grote wielen op de lange rails wérkelijk verstomd? Of zet de trein zich langzaam weer in beweging en rolt hij, evenals destijds, weer de duisternis tegemoet? Het zal zo'n vaart niet lopen zeggen we vandaag. Maar zeiden we dat gisteren ook niet? Laat ons op een dag als vandaag, misschien juist vandaag, wederom een ogenblik stil blijven staan. Laat ons een ogenblik stil staan en nadenken en al onze krachten bundelen om de trein te stoppen. Voordat het wéér te laat is.

EERSTELAS COUPÉ

HEER

(Staat voor het raam en kijkt naar buiten) Hoe lang staan we hier nu al ?

DAME

(Kijkt op van haar krant) Wat zeg je ?

HEER

(Kijkt over zijn schouder) Ik vroeg hoe lang we hier nu al staan.

DAME

Ik weet het niet, ik heb niet op m'n horloge gekeken.

HEER

Zeker al meer dan tien minuten.

DAME

Waarom ga je niet zitten ? Vanavond heb je weer last van je benen.

HEER

(Haalt zijn schouders op en staart weer uit het raam) Och...

DAME

Ik vind dat je er eens mee naar de dokter moet.

HEER

Misschien is er iets met de bovenleiding niet in orde.

DAME

Wat zeg je ?

HEER

Misschien ook iets met de wissel.

DAME

Dat gaat toch allemaal automatisch tegenwoordig.

HEER

(Kijkt over zijn schouder) Daarom kan er wel iets mis gaan.

DAME Ze zullen het zo wel verholpen hebben.

HEER **(Staart weer naar buiten)** Het maakt me nerveus... dat wachten.

DAME Ik weet het, maar je kunt er niets aan veranderen.

HEER Als ik de reden zou weten...

DAME Kom... ga nou zitten.

HEER **(Met een zucht)** Ja... goed... **(Gaat tegenover zijn vrouw zitten)**

DAME Probeer je te ontspannen. Wil je wat lezen ?

HEER Nee, dank je.

DAME Ze zullen die vertraging toch wel doorgeven ?

HEER Je bedoelt op het station in Zwolle ?

DAME Je weet hoe m'n zuster is, die wordt altijd nerveus als ze moet wachten, die denkt meteen aan een ongeluk.

HEER Maak je geen zorgen, ze zullen het wel omroepen. **(Staat op en gaat weer voor het raam staan)** Er is ook helemaal niemand te zien.

DAME Probeer je nu te ontspannen, we zitten warm en comfortabel.

HEER **(Draait zich om)** Heb jij er geen moeite mee ?

DAME Waarmee ?

HEER Om hier te staan en te moeten wachten.

DAME Ik probeer er niet aan toe te geven.

HEER **(Gaat zitten)** We hadden met de auto moeten gaan.

DAME Het was jouw keuze. Het is je te druk op de weg.

HEER Dat bewonder ik nou zo in je.

DAME Wat bewonder je ?

HEER Dat je zo rustig kunt blijven, terwijl ik...

DAME Het geeft niet.

HEER **(Gaat weer voor het raam staan)** Het zijn die kleine, onbelangrijke voorvallen die me onderuit halen.

DAME Ik weet het.

HEER Hoe weet je dat ?

DAME Me dunkt, ik ken je al lang genoeg om dat te weten.

HEER Ach ja... natuurlijk.

DAME Probeer het van je af te zetten. Vannacht doe je weer geen oog dicht.

HEER Die kleine voorvallen hè ? Het is alsof ik dan geen bodem meer onder m'n voeten voel.

DAME **(Staart voor zich uit)** Vreemd...

HEER (Draait zich om) Wat is vreemd ?
DAME Dat je zegt het gevoel te hebben geen bodem onder je voeten te voelen. Dat zei je destijds ook.
HEER Het komt door het wachten... het stilstaan van die trein.
DAME (Kijkt David aan) Het is een andere trein David.
HEER Ik weet het Clara... ik weet het... (Draait zich weer om en kijkt uit het raam)

GOEDERENWAGON

CLARA (Zit op de grond) Hoe lang staan we hier nu al ?
DAVID (Staat voor de schuifdeuren en kijkt door het kleine venster naar buiten. Draait zich om) Wat zeg je ?
CLARA Ik vroeg hoe lang we hier nu al staan.
DAVID (Kijkt weer naar buiten) Ik weet het niet, ik heb niet op m'n horloge gekeken.
CLARA David ?
DAVID Wat is er ?
CLARA Kom eens naast me zitten David. (David gaat naast haar op de grond zitten) Ik ben bang David. (Er volgt een stilte) Waarom zeg je nou niets ?
DAVID Wat moet ik zeggen ?
CLARA Zeg me dat jij niet bang bent.
DAVID Helpt dat ?
CLARA Ik weet het niet... misschien... Maar je moet me beloven dat je het alleen zegt wanneer je wérkelijk niet bang bent.
DAVID Goed dan... ik ben niet bang. Tevreden ?
CLARA Het klinkt niet geloofwaardig genoeg.
DAVID (Gaat staan) Clara Koperberg, ik verklaar je bij deze plechtig dat ik, David Silbermann niet bang ben. (Knielt voor haar) Zo beter ?
CLARA (Trekt David naar zich toe) Je bent lief. Je bent lief en ik voel dat jij ook bang bent, net als ik. (Er volgt een stilte) Ze zeggen dat ze vermoord worden.
DAVID Ze zeggen zoveel, je moet niet alles geloven.
CLARA Tussen al die verhalen zal er toch wel één zitten die overeenkomt met de werkelijkheid of althans gedeeltelijk ?
DAVID Je weet hoe dat met verhalen gaat, er wordt steeds meer bij verzonnen.

CLARA Maar er worden elke dag mensen opgepakt David. Mensen die tot nu toe niet zijn teruggekeerd.

DAVID **(Staat op en staart naar buiten)** Toch geloof ik het niet. Ik geloof niet dat mensen zo wreed kunnen zijn, zelfs niet in oorlogstijd. **(Draait zich naar Clara)** Ook tijdens een oorlog dient men zich aan regels te houden Clara.

CLARA Ze hebben hun eigen regels.

DAVID Ze kunnen niet zomaar onschuldige mensen meenemen en vermoorden.

CLARA Toch wordt het verteld David.

DAVID **(Gaaf naar Clara en knielt voor haar)** Je moet het uit je hoofd zetten Clara. Hoor je ? Je moet niet zulke gedachten hebben !

CLARA Maar jij bent ook bang David. Ik heb het gevoeld toen je zo-even naast me zat... je trilde.

DAVID Ik ben wat nerveus, meer niet.

CLARA Zeg me dat jij ook bang bent David.

DAVID **(Staat op en loopt van haar weg)** Eerst moet ik zeggen dat ik niet bang ben en als ik dat doe moet ik zeggen dat het niet waar is en dat ik wel degelijk bang ben. **(Draait zich naar Clara)** Wat wil je nu eigenlijk horen ?!

CLARA De waarheid David.

DAVID **(Loopt heen en weer en gaat met de rug naar Clara staan)** Goed dan, jij je zin. **(Na een stilte)** Ja... ja verdomme ! **(Draait zich om en kijkt haar aan)** Ja, ik ben ook bang Clara... ik ben doodsbang en heb het gevoel dat ik geen bodem meer onder m'n voeten heb !

CLARA **(Staat op, loopt naar David en drukt zich tegen hem aan)** Het is prettiger om beiden bang te zijn, het voelt veiliger. Als je de enige bent die bang bent, heb je het gevoel dat iedereen je heeft verlaten en dat ze je uitlachen.

DAVID Levi is uit een rijdende trein gesprongen en heeft beide armen gebroken. Ik sprak hem vorige week. Hij vertelde me dat er in Duitsland kampen zijn waar Joden worden vermoord.

CLARA Van wie had hij dat gehoord ?

DAVID Ik weet het niet.

CLARA Geloof je hem ?

DAVID Ik kan het me niet voorstellen.

CLARA Zo-even zei je nog dat je het niet geloofde.

DAVID **(Gaat bij de deur staan en kijkt naar buiten)** Ik weet niet meer wat ik moet geloven, de mensen vertellen zoveel.

CLARA **(Gaat achter hem staan)** Waarom heb je me dat niet verteld ?

DAVID **(Draait zich naar Clara)** Verteld ? Wat ?

CLARA Dat je Levi hebt gesproken en dat hij uit een rijdende trein was gesprongen.

DAVID Ik wilde je niet bang maken. **(Kijkt weer naar buiten en zegt geïrriteert)** Waarom staan we in hemelsnaam zolang stil en waar zijn al die andere mensen gebleven ?! Waarom zijn ze uit deze wagon gehaald en hebben ze ons alleen achter gelaten ?!

CLARA Probeer je te ontspannen David... denk aan iets leuks.

DAVID Aan iets leuks ?! Clara we zitten opgesloten en jij verlangt van mij dat ik aan iets leuks denk ?!

CLARA **(Na een stilte)** David ?

DAVID Wat is er ?

CLARA Denk je dat ze ons ook ?...

DAVID Natuurlijk niet, waarom zouden ze, we hebben immers niets misdaan.

CLARA Maar Levi zegt...

DAVID Levi kletst. Bovendien is hij gevlucht en weet dus helemaal niet waar die trein naar toe gereden is.

CLARA Maar stel je nou eens voor David dat...

DAVID Ik wil het me niet voorstellen Clara... hoor je ?! Ik wil het me niet voorstellen ! Het enige dat ik wil is uit die verdomde veewagen stappen, naar huis wandelen en weer aan het werk gaan. Dat is het enige... meer niet ! **(Slaat woedend tegen de deur, waarop de klink naar beneden gaat)** Die deur... die... die deur is niet afgesloten... Clara ... we... we kunnen eruit... Clara... **(Schuift de deur voorzichtig open en kijkt naar buiten)**

CLARA **(Heeft een stap terug gedaan)** Wat zie je ?

DAVID Niets... landerijen, meer niet.

CLARA David... denk je dat we... ?

DAVID Ik denk niets. **(Gaat voor Clara staan en pakt haar schouders)** Luister Clara, dit is onze kans. Als we die niet benutten is het met ons gedaan... we moeten hier weg... pak de spullen. **(Clara pakt haar tas/koffer, terwijl David voorzichtig naar buiten kijkt)** Niemand te zien... ben je zover ?

CLARA Ja... zeg maar wat ik moet doen.

DAVID Doe precies wat ik zeg... hoor je ?! **(Pakt de tas/koffer)** Ik ga zo

direct als eerste naar buiten en ga onmiddellijk onder het treinstel liggen om te kijken of er iemand in de buurt is. Als ik je roep kom jij ook. **(Wijst in de verte)** Zie je dat bosje daar ? Op mijn teken rennen we daarheen... begrepen ?!

CLARA Maar als er nu eens iets mis gaat ?

DAVID Het gaat niet mis Clara... het mág niet mis gaan. Als je maar precies doet wat ik zeg. Ben je zover ?

CLARA David ?

DAVID Nu niet Clara, nu niet !

CLARA Ik houd van je David.

DAVID **(Na een korte stilte)** Ik houd ook van jou Clara. **(Plotseling klinkt er rumoer, David loopt naar de deur en kijkt naar buiten)**

CLARA **(Blijft geschrokken in het midden van de wagon staan)** Wat is er aan de hand David ? Wat gebeurt er ?

DAVID Het schijnt dat we niet de enigen zijn die willen vluchten. Er staat een man naast de trein en een ander probeert hem er weer in te trekken. Toe dan kerel... verdomme... toe dan toch ! Ja... goed zo... ja... rennen ! **(Plotseling klinken er schoten)**

CLARA **(Loopt verschrikt terug)** Oh mijn God...

EERSTELAS COUPÉ

DAME **(Tegen haar man die schrikt en plotseling opstaat)** Wat is er, wat heb je opeens ?

HEER Eh... niets... het is niets... ik dacht dat ik iets hoorde...

DAME Iets hoorde ? Wat hoorde je dan ?

HEER Ik weet het niet. Het klonk als een... eh...

DAME Je hebt het je verbeeld David. Kom... ga zitten. **(Beetje nerveus)** Wil je iets drinken ? Ik heb drinken in mijn tas. Je weet dat ik altijd iets te drinken meeneem omdat jij altijd zo'n dorst hebt wanneer we op reis gaan. Vreemd dat je altijd zo'n dorst hebt als we van huis gaan. Thuis drink je nooit zoveel, is het wel ?

HEER **(Staat nog altijd)** Telkens weer dat beeld... ik raak het niet kwijt...

DAME **(Houdt hem een blikje drinken voor)** Hier... drink eerst wat David.

HEER Die schoten... Elke dag hoor ik die schoten en elke dag zie ik hem weer liggen.

DAME Misschien omdat het de eerste keer was dat een mens voor je ogen

werd doodgeschoten.

HEER Misschien... ja... maar toch is...

DAME **(Wil hem op andere gedachten brengen, beetje nerveus)**

Herinner je je nog dat we op het punt stonden die wagon te verlaten David ? Weet je nog wat ik toen tegen je zei ?

HEER Dat je van me hield... ja, ik weet het nog. Je hebt het me naderhand nog dikwijls gezegd Clara, maar het heeft nooit meer zó mooi geklonken als op dat ogenblik.

DAME Er is veel gebeurd David. Meer dan een mens in één leven kan verwerken.

HEER Weet je wat me op dit moment verwondert ?

DAME Nou ?

HEER Dat we in al die jaren dat we bij elkaar zijn zo weinig over deze periode hebben gesproken, terwijl het ons toch zo bezighoudt.

DAME We hadden ongetwijfeld geprobeerd om het te begrijpen en dat was zinloos geweest. Daarom hebben we gezwegen David.

HEER Hebben we al die jaren de waarheid niet onder ogen durven zien ?

DAME Er is geen waarheid David. De waarheid is datgene dat jij als waarheid wilt ervaren. Mijn waarheid is het geweest dat wij samen zijn teruggekeerd en aan deze waarheid heb ik me al die jaren vastgeklampt.

HEER Mijn God Clara...

DAME Ik heb me altijd veilig bij je gevoeld. Zelfs op het moment in die wagon toen je zei ook bang te zijn en zelfs op het moment toen we van elkaar werden gescheiden. Nooit heeft het gevoel aan kracht ingeboet. Altijd heb ik geweten dat je er zou zijn en dat slechts de dood ons zou kunnen scheiden.

HEER Je bent altijd de sterkere geweest van ons beiden.

DAME Dat is niet waar David, ik heb me altijd aan jou opgetrokken, aan jou vastgehouden. Wil je nu echt niets drinken ? Het is sinaasappelsap... daar houd je toch van ?

GOEDERENWAGON

(DAVID en CLARA zitten op de grond)

CLARA David ?

DAVID Ja ?

CLARA Is het een zonde om Jood te zijn David ?

DAVID Een dergelijke vraag zou ik niet moeten beantwoorden. **(Na een korte stilte)** Nee, het is geen zonde om Jood te zijn.

CLARA Waarom worden we dan behandeld als tweederangs burgers ?

DAVID Stel geen vragen die ik niet kan beantwoorden.

CLARA We mogen niet tussen niet-Joden wonen, we mogen niet kopen bij niet-Joden en moeten een ster dragen opdat iedereen kan zien dat wij Joden zijn. Uitschot !

DAVID Clara !

CLARA Het is de waarheid. Wij behoren tot de laagste klasse. **(Staat op)** Kijk om je heen David en durf de waarheid onder ogen te zien. Zeg me wat je ziet. **(Korte afwachtende stilte. Gaat vlak voor David staan)** Zeg het David... zeg wat je ziet ! **(David zwijgt)** Een veewagen David ! Een smerige stinkende veewagen, goed genoeg voor Joden !

DAVID De oorlog zal zo lang niet meer duren Clara en dan wordt alles weer als vanouds.

CLARA Als vanouds ? Nee David, dat is een utopie, een droombeeld. Denk je werkelijk dat na alles wat ons vandaag is overkomen en hetgeen ons misschien nog te wachten staat, de wereld er over een tijdje weer als vanouds uit zal zien ?

DAVID **(Staat op, gaat naar Clara en pakt haar schouders)** Je mag de moed niet verliezen Clara. Door de eeuwen heen is ons volk vervolgd en gestenigd... je mág de moed niet verliezen !

CLARA **(Komt tot bezinning)** Het spijt me. Oh David, het spijt me werkelijk.

DAVID Het is goed. **(Neemt haar mee)** Kom, ga zitten. **(Gaan naast elkaar zitten)**

CLARA **(Na een stilte)** Denk je werkelijk dat de oorlog op z'n einde loopt ?

DAVID Natuurlijk. Geen macht ter wereld, zelfs Duitsland niet, is in staat zoveel landen te veroveren en bij elkaar te houden zonder dat daar problemen door ontstaan. Geloof me Clara, het duurt niet meer zo lang.

CLARA Wil je wat eten ? Ik heb brood en worst. **(Neemt brood en worst uit haar tas)** Ik heb het vanmorgen gekocht. Water heb ik ook.

DAVID **(Eet en kijkt rond)** Het heeft iets knus, vind je niet ?

CLARA Zolang ik maar bij jou kan zijn vind ik alles goed.

DAVID Levi vertelde dat de mannen en de vrouwen van elkaar worden gescheiden zodra ze aankomen in het kamp.

CLARA Dat is maar goed ook.

DAVID Wat bedoel je ?

CLARA Met zoveel vrouwen in je buurt zou je wellicht nog verliefd kunnen worden. We zijn tenslotte al een jaar getrouwd.

DAVID Je bedoelt hiermee te zeggen dat een man na een jaar huwelijk de gevarenzone betreedt en vervolgens te pas en te onpas verliefd wordt ?

CLARA Misschien worden ze wel verliefd op jou. Je ziet er tenslotte goed uit.

DAVID Laten we het over jou hebben. Hoe is het met jouw verliefdheid gesteld ?

CLARA David ! Dat vraag je een dame toch niet ?! **(Lachen beiden)**

DAVID **(Staat op en kijkt door het venster)** Ik vraag me af wat ze met ons van plan zijn. **(Draait zich om)** Vind je het niet vreemd dat iedereen uit de wagon mocht en dat wij tweeën achter moesten blijven ?

CLARA **(Dromerig)** Toen ik klein was, een jaar of vijf, ging ik af en toe met moeder naar het station om naar de treinen te kijken. Het maakte elke keer weer een geweldige indruk op me. Die grote zware locomotief... het had iets majestueus. Als ik de trein zag vertrekken stelde ik me voor dat ik er in zat. De trein raasde over het spoor door een wereld die niet de onze was. Een sprookjeswereld. 's Nachts droomde ik er dan van. Weet je dat ik vandaag voor het eerst van m'n leven in een trein zit ?

DAVID **(Is inmiddels naast haar gaan zitten)** Weet je Clara, ik besef opeens dat ik zo weinig van je weet. Het dringt opeens tot me door dat er zo'n lange periode is geweest dat ik je niet kende. Heb jij dat ook ?

CLARA Ik heb het gevoel dat ik je altijd heb gekend David. Toen ik je voor het eerst zag, was het alsof ik een oude bekende terug zag, een vriend die ik even uit het oog was verloren. Ik wist ook dat we bij elkaar zouden komen en dat niets ter wereld ons nog zou kunnen scheiden. Daarom ben ik ook niet bang om in het kamp van je gescheiden te worden. Het is slechts lichamelijk.

DAVID Je bent werkelijk niet bang ?

CLARA De wetenschap dat ik geestelijk altijd met je verbonden blijf, ook al leven we gescheiden van elkaar, ontnemt me mijn angst David.

DAVID **(Kijkt haar aan)** Je bent een bijzonder mens Clara.

EERSTEKLAS COUPÉ

HEER Opeens besef ik dat ik eigenlijk zo weinig van je weet na al die jaren. Soms, wanneer ik je aankijk vraag ik me af wat er in je omgaat en dan voel ik me haast schuldig.

DAME In de winter, als het vroeg donker was en het haardvuur brandde, zaten vader en moeder bij elkaar in de kamer en lazen. Oh, ze lazen veel, vader en moeder. Soms, wanneer moeder vermoeid was, las vader haar voor. Hij had zo'n warme, rustige stem, een echte voorleesstem. Nog hoor ik zijn stem wanneer ik in de slaapkamer in mijn bed lag. Op een zondagmiddag zaten ze weer bij elkaar en lazen. Op een gegeven moment liet vader zijn boek zakken en keek moeder minutenlang aan. Ze merkte het niet. Er verscheen een glimlach om vaders lippen en in deze glimlach lag de liefde die hij voor haar voelde. Dezelfde glimlach die ik zo vaak bij jou heb gezien wanneer je mij aankeek en dacht dat ik het niet merkte.

HEER Is dat zo ?

DAME Vader was een zwijgzame man, zei en vroeg nooit veel en ik heb mij altijd afgevraagd of hij moeder wel echt kende, of hij wel wist wat er in haar omging. Op een dag kwamen er drie soldaten om hem mee te nemen. We stonden in de gang, moeder, vader en ik, terwijl de soldaten voor de deur wachtten tot hij naar buiten zou komen. Nog zie ik hem lopen, een beetje voorover gebogen, tussen de soldaten. Het is de laatste keer geweest dat ik hem heb gezien en hoewel dat beeld me altijd bij zal blijven is het toch niet het belangrijkste beeld dat ik van vader heb... dat was zijn glimlach.

HEER Toen hij op een avond niet thuis kwam, ben ik naar de fabriek gelopen waar hij werkte. Een collega vertelde me dat hij die middag door soldaten was weggehaald. Arbeitseinsatz... **(Na een korte stilte)** Op een dag kregen de oudere mannen een soeplepel in hun handen gedrukt en nog zie ik hun blikken waarin de hoop lag iets extra's te eten te zullen krijgen. Tussen de vele mensen heb ik naar hem gezocht... tevergeefs. Met die soeplepel moesten ze een greppel graven... uren- en urenlang. Wie niet bezweek tijdens het graven kwam uiteindelijk toch in die greppel terecht.

DAME **(Na een stilte)** In al die jaren, na onze terugkeer, is het vandaag voor het eerst dat wij weer samen in de trein zitten en net als destijds staat hij ook nu weer stil.

HEER Het leven is wonderlijk. Een stilstaande trein brengt ons er toe om te praten over datgene dat we altijd voor elkaar hebben verzwegen.

DAME Ondanks je zwijgen heb ik altijd geweten.

HEER Ja... ik ook. Het is vreemd, maar ik heb opeens niet meer zo sterk de behoefte dat de trein verder rijdt.

DAME Je vond het wel knus destijds. Samen op de vloer van de wagon... brood en worst.

HEER Het was een onwerkelijke wereld waarin ik op dat moment leefde. Een wereld die zich alleen in die ene ruimte leek af te spelen, alsof er verder niets bestond.

DAME Alleen jij, ik en een toekomst vol onzekerheden.